

УДК 37.091.322:57(045)

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ УЧНІВ У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ

Зосімов Євгеній, Дефорж Ганна

Науковий керівник: доктор іст. наук, професор Дефорж Г.В.

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

В роботі проаналізовані основні форми та методи позакласної роботи з біології учнів старшої школи. Акцент здійснюється на аналізі базових принципів організації позакласної діяльності учнів, психологічних аспектів формування умінь учнів, необхідних умов ефективності реалізації позаурочної діяльності учнів старшої школи. Частково розглянута проблема знаходження ефективних груп принципів проблемного навчання в контексті позаурочної діяльності. В роботі розглянута інтеграція основних принципів, що є необхідними для здобуття нових знань та формування відповідних умінь.

***Ключові слова:** позакласна робота, методи позакласної роботи, принципи організації позакласної діяльності, дослідницьке завдання, форми навчання, методи навчання, принципи.*

Forms of the organization of extraclass work of students in biology learning

Yevgeny Zosimov, Hanna Deforz

Scientific supervisor: doctor of historical sciences, professor Deforz H.V.

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University,

Kropyvnytskyi, Ukraine

The paper analyzes the main forms and methods of extracurricular work in biology for high school students. Emphasis is placed on the analysis of the basic principles of the organization of extracurricular activities of students, psychological aspects of the formation of students' skills, the necessary conditions for the effectiveness of the implementation of extracurricular activities of high school students. The problem of finding effective groups of principles of problem-based learning in the context of extracurricular activities is partially considered. The work examines the integration of the main principles that are necessary for acquiring new knowledge and forming relevant skills.

***Key words:** extracurricular activities, methods of extracurricular activities, principles of organization of extracurricular activities, research task, forms of education, teaching methods, principles.*

Постановка проблеми. У наші дні досить гостро стоїть проблема освіти. У державних непрофільних школах відбулося скорочення годин, відведених на

вивчення предметів. При цьому кількість інформації, яку учні мають засвоїти, а педагоги відповідно до них донести, залишилася незмінною. Результатом вищевикладеного стало те, що практично всі теми з такого цікавого предмета, як біологія, вивчаються поверхнево і за коротший термін. Це, своєю чергою, призводить до зниження інтересу учнів до предмета, до формування в них неглибоких і неміцних знань, чого не можна допускати, тому що біологія має велике значення в житті будь-якої людини не тільки як наука, адже застосування знань з біології безмежне. Проблема активізації пізнавального інтересу в школярів – одне з ключових питань сучасної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури свідчить про те, що позаурочна діяльність з біології в теоретичному та практичному розумінні була об'єктом дослідження багатьох науковців. У методиці навчання біології проблема активізації позакласної діяльності учнів розглядалася в наукових працях М.М. Верзиліна, Д.І. Трайтака, Л.С. Романової, В.І. Шулдика, А.Н. Захлебного, О.Д. Гончара, А.І. Калугіна та інших [1].

Аналіз досвіду роботи вчителів-біологів показує, що наявні в методиці навчання біології форми й види позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах використовуються епізодично, безсистемно, з недостатнім урахуванням вікових особливостей учнів. Причина цього не лише у відсутності належної уваги до позакласної роботи, але й у недостатній методичній підготовці вчителів-біологів до її проведення.

Вивчення різних підходів до проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів показало, що на сучасному етапі не всі її аспекти достатньо вивчені, комплексні дослідження активізації пізнавальної діяльності школярів у позакласній роботі з біології досліджені не достатньо.

Об'єкт дослідження – навчання біології в позаурочній діяльності учнів.

Предмет дослідження – методика проведення позакласної роботи з біології в старшій школі.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні базових аспектів методики організації позакласної діяльності на уроках біології.

Виклад основного матеріалу (результатів) дослідження. Суспільству потрібен випускник, який самостійно мислить, вміє бачити і творчо розв'язувати проблеми, що виникають, і завдання суспільства полягає в тому, щоб розвинути і розвинути здібності всіх його представників. На жаль, далеко не кожна людина здатна реалізовувати свої здібності. Дуже багато залежить і від сім'ї, і від школи. Для того, щоб вирішити ці проблеми, необхідно використовувати позакласну роботу. Позитивним аспектом позакласної роботи є можливість широкого вибору способу взаємодії вчителя з учнями для досягнення спільної мети – підвищення рівня знань. Заняття з позакласної роботи проходять, як правило, дуже яскраво, активно, на довго запам'ятовуються учнями, що формує в них інтерес до вивчення предмета вже під час уроків.

Завдання школи – підтримати дитину і розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано та популяризувати здоровий спосіб життя. У сучасному суспільстві гостро стоїть проблема здорового способу життя, оскільки за останні роки з'явилася тенденція до погіршення здоров'я населення внаслідок недотримання елементарних правил здорового способу життя. Щоб виправити ситуацію, необхідно виховувати підрастаюче покоління в цьому напрямі [5]. Позакласна робота з біології якнайкраще для цього підходить.

Застосування позакласної роботи в сучасній школі необхідне. Учні не перевантажені завдяки правильно побудованій позакласній роботі, бо вона проходить не за сценарієм уроку, а в більш вільному і цікавому режимі. Учні самі можуть запропонувати тематику позакласної роботи, виходячи зі своїх власних інтересів. У процесі такої діяльності у школярів підвищується зацікавленість у предметі, що сприяє глибшому його вивченню.

Використання в позакласній роботі завдань, що вимагають проведення дослідів, експериментів, формує в учнів дослідницькі вміння. При цьому потрібно приділяти особливу увагу правильності оформлення робіт, це допоможе структурувати роботу і полегшить навчання в майбутньому [6]. Якщо позакласна

робота організована правильно, вона не буде перевантажувати школярів. Тут необхідно враховувати, що позакласна робота не повинна проходити як ще один урок біології в позаурочний час. Позакласні заняття мають викликати натуралістичний інтерес у школярів, активізувати їхні творчі здібності та водночас сприяти їхньому відпочинку. Тому позакласна робота має бути різноманітною, різнобічною і не дублювати навчальну роботу в школі [3].

Значне місце в позакласній роботі з біології відводиться праці: робота на шкільній ділянці, виготовлення гербаріїв, годівничок для птахів, виробів із природних матеріалів тощо. До позакласної роботи належить також: випуск біологічної газети, проведення олімпіад, конференцій і виставок, виконання суспільно-корисних робіт, проведення екскурсій у природу з учнями [2]. У проведенні позакласної роботи дуже важливо враховувати індивідуальні особливості учнів для поглиблення і подальшого розвитку їхніх інтересів. Позакласні заняття також можуть сприяти вибору майбутньої професії, безпосередньо впливають і на профільну спрямованість навчання в школі, на вибір спеціальності та на післяшкільну освіту [3]. Позакласні заняття класифікують за різними принципами: з урахуванням кількості учасників позакласної роботи виокремлюють індивідуальні, групові та масові (фронтальні) види позакласних занять; за реалізацією занять у часових рамках – епізодичні (вечори, походи, олімпіади, конференції) та постійно діючі (гуртки, факультативи). Кількісний склад гуртка не повинен перевищувати 25 осіб.

Біологічні гуртки за змістом можна поділити на групи:

- За інтересами. Їхнє основне завдання – залучення учнів до вивчення біології, прищеплення інтересу до предмета. Вони формують лише поверхневий інтерес до біології, без поглиблення вивчення будь-яких питань.

- Гуртки, зміст яких відповідає програмі основного курсу. Завданням цих гуртків є вдосконалення знань і вмінь учнів, отриманих на уроці. На яких перед учнями ставляться практичні завдання, пов'язані з формуванням умінь, навичок і знань з певних питань (квітникарів, фенологів, акваріумістів).

- Гуртки, присвячені спеціальним питанням біології, які вивчаються на уроках (орнітологів, ентомологів). Ці гуртки сприяють поглибленому вивченню якогось вузького розділу біології. За останні роки в розвитку гурткової діяльності намітилися тенденції підвищення рівня науковості [4].

Особливим видом позакласної роботи є факультативи. Невеликі групи учнів 15-17 осіб працюють за програмами або за авторськими програмами вчителя. Мета факультативних занять – надати учням глибші знання з окремих тем біологічної науки, що значно перевищують обсяг шкільної програми [6].

Біологічні олімпіади – проводять щороку в кілька турів. За тиждень до призначеного терміну вивішують оголошення про порядок її проведення, список рекомендованої літератури та вимоги до письмових робіт, що подаються на олімпіаду.

Тиждень біології в школі є комплексним заходом, що поєднує в собі різноманітні форми позакласної роботи: вечори, конференції, конкурси завдань, газет, рефератів. Проведення тижня біології в школі дає змогу показати, як поставлено в школі навчальну та позакласну роботу з предмета. Це показ досягнень із предмета, а також пропаганда біологічних знань.

Екологічна акція – це колективна діяльність, що здійснюється для досягнення цілком конкретної мети, із приверненням уваги широких верств громадськості, а за можливості й з їхньою активною участю.

Усі види позакласних занять виходять за рамки навчальної роботи з біології, мають дещо інший формат порівняно з традиційною системою навчання, що є вельми позитивним моментом, адже сприяє встановленню контакту вчитель-учень і зворотного зв'язку учень-вчитель, але позакласні заняття є невід'ємною частиною всього навчально-виховного процесу, найважливішим засобом виховання і розвитку учнів різних класів. Організація цієї роботи в школі слугує одним із критеріїв творчої роботи вчителя, показником його педагогічної майстерності та професійної відповідальності [7].

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.
Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці,

експериментальному обґрунтуванні та впровадженні в шкільну практику науково-методичних рекомендацій щодо форм і видів позакласної роботи з біології, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Матеріали дослідження можуть бути використані безпосередньо вчителями шкіл, організаторами виховної роботи, методистами під час організації позакласної роботи з біології, а також викладачами навчальних закладів у проведенні занять з біології, науковцями для подальшого обґрунтування теоретичних і методичних основ підготовки майбутнього вчителя до організації позакласної роботи з біології в закладі загальної середньої освіти.

Список використаної літератури

1. Верзилін М.М. Загальна методика викладання біології : підручник для студентів біол. фак. пед. ін-тів / М.М. Верзилін, В.М. Корсунська. Київ. : Вища школа, 1980. 352 с.
2. Глушаєва О. Екологічна робота на уроках та в позаурочний час. *Хімія. Біологія*. Київ, 2003. № 60. С. 7-10.
3. Гончар О.Д. Розвиток інтересу учнів до вивчення біології в позакласній роботі: Навчальний посібник. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 1987. 84 с.
4. Грицай Н.Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів під час проведення тижнів біології в школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2006. Вип. 18. С. 37-40.
5. Дефорж Г.В. Вплив гіподинамії на здоров'я та якість життя сучасної людини. Здоров'я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 квітня 2024 р. / ред. колегія А.В. Кіпенський, [та інші]. Харків: 2024. С. 361-366. URL : <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/3557fe81-5198-404b-b0d3-2b764d3c9899/content>
6. Олійник В.М. Новітні технології в організації навчальної практики та екскурсій з біології. *Серія «Бібліотека журналу «Біологія»*. 2004. Вип. 2(14). Харків: Основа, 144 с.
7. Олійник І.В., Кучер Л.Є. Позакласна робота з біології та хімії: Посібник для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2005. 72 с.

Відомості про авторів:

Зосімов Євгеній Вікторович – студент II курсу магістратури факультету математики, природничих наук та технологій Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка, тел. +380994939250; e-mail ez06012000@gmail.com.

Дефорж Ганна Володимирівна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, тел. +380500403600; e-mail deforzhav@gmail.com.